

Klasik Fıkıh Kaynaklarında Doğal Âfetler ve İfa İmkânsızlığı*

Araştırma
Makalesi
Research
Article

Mustafa Harun KIYLIK

Doç. Dr. Van YYÜ İlahiyat Fakültesi, İslâm Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi
Assoc. Dr. Van YYÜ Faculty of Theology, Department of Islamic Law, Lecturer, Van,
Türkiye

 harunkiylik@gmail.com

 orcid.org/0000-0002-8238-0144

Yazar
Author

Kiylik, Mustafa Harun. "Klasik Fıkıh Kaynaklarında Doğal Âfetler ve İfa
İmkânsızlığı". *Tevilat* 4/2 (Aralık 2023), 381-398.

 doi.org/10.53352/tevilat.1372170

Atıf
Cite as

Received / Geliş Tarihi: 06.10.2023

e-ISSN: 2757-654X

Accepted / Kabul Tarihi: 14.12.2023

www.tevilat.com

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal
içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and
scanned via a plagiarism software.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan
çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında
yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to
their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Yayıncı/Published by: Selçuk University Press

Bilgi
Info

* Bu makale, yazarın 2016 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü'nde hazırladığı "İslâm Borçlar Hukukunda Doğal Âfetlerin Akitlere
Etkisi" adlı doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır. / This article was
prepared using the author's doctoral thesis titled "The Effect of Natural Disasters
on Contracts in Islamic Law of Obligations", which he prepared at Atatürk
University Social Sciences Institute in 2016.

Klasik Fıkıh Kaynaklarında Doğal Âfetler ve İfa İmkânsızlığı

Yaşadığımız yer küre için düşünüldüğünde belki olağan olarak nitelendirilebilecek alışılmışın dışındaki bazı doğal hareketler, insan unsuruyla bir araya gelip maddi veya manevi hasarlara yol açtığına doğal âfet olarak ifade edilmektedir. Şu an içerisinde bulunduğumuz dönemde de insanların söz konusu kayıpları yaşadığı doğal olayların gündem edilip söz konusu kayıpların gözlenmediği vakaların medyada çokça yer almaması da söylediklerimizi destekler mahiyettedir. Nitekim tarih ve fıkıh kaynaklarımıza bakıldığında da durumun böyle olduğu müşahede edilecektir. Merkezinde insan olan doğal âfetler fikhî kaynaklarımızın da konusu olmuştur. Söyle ki icap-kabul gerçekleşmiş olsa da özellikle kabz edilmediği için tamamlanmamış akitlerin doğal âfetlerden kısmen veya tamamen etkilenmesi durumunda meydana gelen zarara kimin katlanması gerektiği gibi hususlar İslâm borçlar hukukunda önemli bir yer işgal etmektedir. Bu durum normal bir kurban ibadeti için problem teşkil edebileceği gibi satım, kira, emanet ve rehin gibi akitleri de etkilemektedir. Doğal âfetler bu gibi akitleri kısmi ve küllî telefler şeklinde etkileyebildiği halde biz bu çalışmada fıkıh kaynaklarımızda yer edinen doğal âfet türlerini kısaca izah ettikten sonra küllî telefler neticesinde meydana gelen ifa imkânsızlıklarında akitlerde tarafların sorumluluklarını detaylara girmekten sarf-ı nazar ederek öz bir şekilde izah etme gayreti içerisinde olacağız.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Doğal Âfet, Borçların İfası, Telef, İmkânsızlık, Zarar.

Özet

382

Natural Disasters and Impossibility of Performance In Classical Fiqh Sources

When some unusual natural movements, which may be considered ordinary for the globe we live in, come together with the human element and cause material or moral damages, they are referred to as natural disasters. In the period we are currently living in, the fact that natural events in which people experience such losses are on the agenda and cases in which such losses are not observed are not widely covered in the media supports what we have said. As a matter of fact, it will be observed that this is the case when we look at our sources of history and fiqh. Natural disasters, which have human beings at their centre, have also been the subject of our fiqh sources. For instance, even though the offer and acceptance have been made, issues such as who should bear the losses incurred in the event that the incomplete contracts are partially or completely affected by natural disasters, especially because they have not been accepted, occupy an important place in the Islamic law of obligations. This situation may pose a problem for a normal worship of sacrifice, but it also affects contracts such as sale, rent, trust and pledge. Although natural disasters can affect such contracts in the form of partial and total losses, in this study, after briefly explaining the types of natural disasters in our fiqh sources, we will endeavour to explain the responsibilities of the parties in contracts in case of performance impossibilities arising as a result of total losses in a concise manner by avoiding going into details.

Keywords: Fiqh, Natural Disaster, Execution of Debts, Perished, Impossibility, Damage.

Abstract

Giriş

Sosyal bir varlık olan insan pek çok ihtiyacını diğer insanlardan istifade etmek suretiyle giderir. Akitler de böyle bir ihtiyacın ürünü olarak tezahür etmiştir. İslâm'dan önce mevcut bazı akitler ve akit içi muameleler, İslâm'la birlikte sınırlandırılmış, temel prensipler tayin edilmiş ve kimi akitlerde mevcut olan fasit unsurlar giderilerek bu akitler sahih bir formata dönüştürülmüştür. Kur'ân-ı Kerîm'de "Ey iman edenler! Akitlerinizi yerine getirin."¹ denilerek geniş bir akit serbestisi tanınmış olsa da faiz², malları batıl yollarla yeme ve aldatma yasağı³ gibi temel kıstaslar da tayin edilmiş; Hz. Peygamber de sözlü ve fiili uygulamaları/talimatları ile Kur'ân'ı tebyîn etmiştir. Böylece ticari hayata İslâm'ın öngördüğü bir format kazandırılmıştır.⁴

Akitler her ne kadar İslâm'a uygun icra edilse de kurulduktan sonra bazı sebeplerden dolayı akitlerin istimrarı imkânsız bir hal alabilmektedir. Bu imkânsızlıklarda kimi zaman akdin taraflarının dahli bulunurken, bazı durumlarda tarafların müdahalesi dışında bir imkânsızlık söz konusu olabilmektedir. Söz konusu imkânsızlıkların genellikle ma'kûdun aleyhin (akde konu olan şeyin) tamamen yok olmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Bu tür durumlar, akdin devam ettirilip ettirilemeyeceği ve meydana gelen hasar sorumluluğuna kimlerin katlanması gerektiği gibi problemleri beraberinde getirmektedir. İşte bu çalışmada akitlerin doğal âfetlerden dolayı imkânsız hale gelmesi hususu ele alınacak, mevzu ele alınırken öncelikle doğal âfetler hakkında kısa bilgi verilecek, ardından da özet bir şekilde bazı akit türleri üzerinden akdin imkânsızlığının hukuki neticeleri açıklanacaktır.

¹ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, 12. Basım, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), el-Mâide, 5/1.

² el-Bakara, 2/188, 275-276, 278; el-Âl-i İmran, 3/130; en-Nisa, 4/160; er-Rum, 30/39.

³ Örneğin bk. en-Nisâ, 4/29, 30, 160; el-En'âm, 152; el-A'raf, 85; el-Hud, 85; eş-Şuara, 182; el-Mutaffifin, 1, 2, 3.

⁴ İslam ticaret ahlakı için bk. Recep Özdemir, "İslâm Hukûkunda Ticâret ve Borç İlişkilerinin Genel Yapısı", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2015, 15/1, 243-273.

1. Doğal Âfet

Klasik fıkıh kaynaklarında doğal âfetlere karşılık gelecek şekilde âfet, semavî âfet, câiha, âhe, kaht, ataş ve nâzile” gibi kavramlar kullanılmıştır.⁵ Sözlükte “meşakkat ve sıkıntı”⁶ anlamına gelen âfet, ıstılahta “yangın, yıkıntı, göçük, sel, kasırga, deprem gibi zarar veren veya fertleri, kamu ve özel mülkiyetleri tehdit eden her şey”,⁷ “isabet ettiği şeyi bozan hastalık ve kuraklık”,⁸ “insanın canına, malına ve ekinlerine ârız olup isabet ettiği her şeyi ifsad eden şeyler”⁹ şeklinde izah edilmiştir. Fikhî kaynaklarda sel, deprem, su taşkınları, yıldırım, çekirge istilası, kuraklık, yangın, kasırga ve don olaylarının semavî âfet olarak ifade edilmesi, semavî âfet kavramının aslında doğal âfetlere karşılık geldiğini göstermektedir.¹⁰ Câiha “جَائِحَة” ise fikhî kaynaklarda daha ziyade sebze, meyve ve mahsullerin tamamen veya kısmen telefine sebep olan kuraklık, aşırı yağış, dolu, çekirge istilası gibi semavî (doğal) âfetler için kullanılan bir kavramdır.¹¹

- ⁵ Âfet türleri hakkında detaylı bilgi için bk. Mustafa Harun Kıyık, *İslâm Borçlar Hukukunda Doğal Âfetlerin Akitlere Etkisi*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 10-20.
- ⁶ Ebû'l-Hüseyin Ahmed b. Zekeriyya el-Kazvini İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyisi'l-luğa*, thk. A. Muhammed Harun, (b.y.: Dârü'l-Fıkr, 1979), 5/142; Ebû'l-Fadl Cemaluddîn el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, (Beyrut: Dâr-u Sâdir, 1994), 2/180.
- ⁷ Muhammed b. Abdülaziz Ebû Abbâh, *et-Ta'vîd ani'd-darar fi fihî'l-İslâmî ve alâkatuhu bi ta'vîzi edrâri'l-kevârisi't-tabîyye fi'n-nizâmî's-Suûdî*, (Riyad: y.y., 2011), 11.
- ⁸ İbrahim Mustafa - Ahmed ez-Ziyat - Hamid Abdulkadir - Muhammed en-Neccâr, *el-Mu'cemu'l-vasît*, (b.y.: Dârü'd-Da've, ts.), I, 32.
- ⁹ Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Ali, *el-Misbâhu'l-münîr fi ğaribi's-şerhi'l-kebîr*, (Beyrut: Mektebetü'l-İlmiyye, ts.), 1/ 29, 113.
- ¹⁰ Bk. Ali Haydar, Hâce Emin Efendi, *Dürerü'l-hükkâm fi şerhi Mecelleti'l-Ahkâm*, (b.y.: Dârü'l-Cil, 1991), 1/277; Vehbe b. Mustafa ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletühü*, (b.y.: Dârü'l-Fıkr, Dimaşk, ts.), 6/4936; Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa ez-Zuhaylî, *Nazariyyetu'z-zarûrati's-şer'iyye, mukârane mee'l-kânûni'l-vadî*, (Beyrut: y.y., 1985), 332-333.
- ¹¹ Muhammed b. Ahmed b. el-Ezherî el-Herevî, *Tehzîbu'l-luğa*, thk. Muhammed İvaz Mur'ib, (Beyrut: Dâr-u İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2001), 5/88; Bâcî, Ebû'l-Velîd Süleyman b. Halef, *el-Muntekâ şerhu'l-Muvatta*, (b.y.: Matbaatu's-Saâde, 1332), 4/232-233; Nevevî, Ebû Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref, *Ravzatü't-tâlibîn ve umdetü'l-müftîn*, thk. Züheyr eş-Şâvîş, (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1991), 4/310; Mevvâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf, *et-Tâc ve'l-iklîl li muhtasari Halîl*, (b.y.: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 6/463-464; Kâsânî, Alâaddün Ebî Bekir b. Mesud b. Ahmed, *Bedâiu's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*, (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986), 5/238; İbn Âbidîn, Muhammed Emin

Ayrıca âhe (العَاهَةُ),¹² kaht (الْقَحْطُ - kuraklık),¹³ ataş (العَطَشُ - susuzluk),¹⁴ nâzile (النَّازِلَةُ - salgın hastalık, kuraklık çekirge istilası, musibet)¹⁵ ve gibi kavramlar da fıkıh kaynaklarında âfet ve semavî (doğal) âfet anlamında kullanılmıştır.¹⁶ Dolayısıyla bu çalışmada âfet veya doğal âfet denildiğinde yukarıda bahsedilen etkenler kastedilmiş olacaktır.

2. Akitlerde Doğal Âfetlerin Sebep Olduğu İmkânsızlık Durumları

2.1. Satım Akdi

İslâm Borçlar Hukukuna da konu olan doğal âfetler, klasik fıkıh kaynaklarımızda gerek doğrudan âfet ve âhe, gerekse câiha ve semavî âfet gibi kavramlar ile ifade edilmiştir. Hangi kavramla ifade edilmiş olursa olsun fark etmez, kaynaklarımızda doğal âfetlerden bahsedilirken öne çıkan mana, bu âfetlerin öngörülemez, tarafların müdahalesinden bağımsız ve karşı konulamaz olaylar oluşudur. Doğal âfetlerin akitleri etkileyebilmesi için de sözleşmelerden sonra ve edimler henüz ifa edilmeden önce gerçekleşmesi gerektiği zikredilmiştir.

Örnek verilecek olursa meyve ve sebzeler olgunlaşmadan / olgunlaşmaya başlarken dalında veya henüz toplanmadan satılır ve bu süreçte doğal âfetlere maruz kalırsa büyük zararlar söz konusu olabilir. Oluşan bu zararlara satıcı veya müşteriden hangisinin katlanması gerektiği hususu fakihler tarafından tartışılmıştır.¹⁷ Meyve, sebze ve tarım ürünlerine isabet edip kıymetlerini veya miktarlarını azaltan veya tamamen yok eden doğal âfetler anlamına

b. Ömer b. Abdulaziz, *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1992), 6/12; Bk. Ali Bardakoğlu, "Câiha", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/26.

¹² Nevevî, *Ravza*, 4/310.

¹³ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 5/232; İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, (Kâhire: Dârü'l-Hadîs, 2004), 4/7.

¹⁴ Sahnûn, Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 4/21.

¹⁵ Râfî, Abdulkerim b. Muhammed Ebu'l-Kâsım, *el-Azîz şerhu'l-Vecîz*, thk. Ali Muhammed İvez, Âdil Ahmed Abdulmevcûd, (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 1/517.

¹⁶ Kıyık, *İslâm Borçlar Hukukunda Doğal Âfetlerin Akitlere Etkisi*, 8.

¹⁷ Bû Lihye Cemîle, *Nazariyyetü'z-zurûfi't-târie fi'l-kânûni'l-medenî el-Cezâirî*, (Yüksek Lisans Tezi, Ma'hedu'l-Hukuk ve'l-Ulûmi'l-İdâriyye, 1983), 23-24.

gelen “câiha” hususunu Mâlikî ve Hanbelî fakihler özel bir tarzda ele alıp “vad‘u'l-cevâihi” savunmuşlardır.¹⁸ Bu kavram, doğal âfetlerden dolayı oluşan zarar miktarının bedelden düşürülmesini ifade eder.¹⁹ Ancak bu husus, kısmi telefler ile ilgili bir olduğu için mevzu burada detaylandırılmayacaktır.

Burada önemli olan, küllî teleflerin meydana gelmesi, yani akdin konusunun doğal âfetlerden dolayı tamamen yok olmasıdır. Kabzdan önce mebî' (satıma konu olan şey), satıcının sorumluluğunda olduğundan, zararın müşterinin hesabından düşürülmesi gerekir. Böyle bir durumda oluşan (küllî bir) telef, sözleşmenin infisâhına²⁰ sebep olduğu için satıcının ücret alması helal olmaz. Eğer küllî bir telef söz konusu olur ve edimin ifası imkânsız hale gelirse müşteri bu durumda hiçbir şey ödemeyecek ve sözleşme hiç yapılmamış gibi kabul edilecektir. Ne var ki olgunlaşmaya başladıktan sonra müşteri mahsulü satın alır, satıcı da tahliye eder ve bu tahliyeden sonra müşteri kabzeder ve akabinde âfet neticesinde küllî veya kısmî bir telef oluşursa zarar müşteriye ait olur.²¹

Doğal âfetlerin genel olarak satım akdi üzerindeki etkisi hususunda İslâm hukukçuları akitten önce veya akit yapılırken akit konusunun doğal âfetlerden dolayı yok olması halinde akdin hükümsüz (batıl) olacağı ve hukuki netice doğurmayacağı hususunda görüş birliği içerisindedirler.²²

¹⁸ Senhûrî, *Mesâdir*, 6/103; Bû Lihye, *Nazariyyetü'z-zurûfi't-târie*, 24 Kabbânî, Muhammed Reşid, "Nazariyyetu'z-zurûfi't-târie fi'l-Fikhi'l-İslâmî ve'l-kânûni'l-vad'î", *Mecelletü Mecma'î'l-Fikhi'l-İslâmî*, Cidde, 2/2, 170.

¹⁹ İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*, 6/117; Feyyûmî, 2/662; Vahy Faruk Lokman, *ez-Zurûfu'l-istisnâiyye elleti tatrau ale'l-akd ba'de ibrâmih*, (Amman: Dirâse Mukârane, 1992), 140.

²⁰ “Bozulmak, hükümsüz kalmak. Bir akitte bedellerden her birinin sahibine dönmesi.” bk. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2015), 251.

²¹ Bk. İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/201; Mâverdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib, *el-Hâvi'l-kebîr fi fikhi mezhebi'l-İmâmî's-Şâfiî*, thk. Ali Muhammed Muavviz-Adil Ahmed Abdulmevcûd, (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999), 5/207; Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasan, *el-Hücce ala ehlil-Medîne*, thk. Mehdi Hasan el-Keylânî el-Kâdirî, (Beyrut: Âlemu'l-Kutub, 1403), 2/556.

²² Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed, *el-Mebsût*, (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1993), 13/8-9; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 5/180-181; Mâverdî, *Hâvi'l-kebîr*,

Akit kurulur ve mebî' kabzedildikten sonra doğal âfetler sebebiyle telefler meydana gelirse, artık akdin infisâhından söz edilemeyeceği için tüm zarara müşteri katlanır. Fakat sözleşme yapıldıktan sonra, mebî' henüz kabzedilmeden önce doğal âfetlerin sebep olduğu küllî teleflerde genel olarak İslâm hukukçuları artık edimin ifası imkânsızlaşacağı için satım sözleşmesinin infisâh edeceğinden ve meydana gelecek zararların müşteriye değil satıcıya ait olacağından bahsetmişlerdir. Sorumluluk satıcıya ait olduğundan satıcı böyle bir durumda semeni önceden almışsa iade etmek durumundadır.²³

2.2. Kira Akdi

Doğal âfetlerin kira akdi üzerindeki etkisine bakıldığında süknâ veya işyeri mahiyetli kiralamalarda genel olarak cumhur, doğal âfetler neticesinde kiralanan şeyin ayınının zarar görüp görmemesini esas almıştır. Buna göre kabzdan önce ve sonra fakat henüz kiralananın menfaatinden istifade edilmeden önce kiralanan şeyin ayınının doğal âfetlerden dolayı telef olması durumunda sözleşme infisâh eder.²⁴ Kira sözleşmesinin üzerinden biraz zaman geçtikten sonra telef olursa, bu kez de geriye kalan müddet için sözleşme infisâh edecektir. Fakat bu durumda kiracı, kullandığı zamanki kadar ücret ödemek durumundadır.²⁵ Ziraat için kiralanan arazilerde ise cumhura göre tarladaki ekinler doğal âfetlerden dolayı telef olursa, bu durumda kiracının muhayyerlik, fesh ve ücrette indirimde gitme hakkı olmadığı gibi gerekli ücreti de tam

5/136, 209, 221, 223; Nevevî, *Mecmû'*, 9/265; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/163, 165.

²³ Nevevî, *Ravza*, 3/564; Serahsî, *Mebûsât*, 13/9, 131; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 5/238, 240; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/201; Buhûtî, Mansur b. Yunus b. Salâhaddin İbn Hasen b. İdris, *Keşşâfü'l-kınâ' an metni'l-İknâ'*, (Beyrut: Dârü'l-Fıkr, 1982), 3/242. Detaylı bilgi için bk. Kıyık, *İslâm Borçlar Hukukunda Doğal Âfetlerin Akitlere Etkisi*, 149-186.

²⁴ Bk. Şîrâzî, Ebû İshak İbrâhim b. Ali b. Yûsuf, *el-Mühezzeb fi fikhil-İmâmi's-Şâfi'*, (b.y.: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 2/263; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/15; Râfiî, *el-Azîz*, 6/162; İbn Teymiyye, Takiyyüddin Ebu'l-Abbas, *Mecmûu'l-fetâvâ*, thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım, (Medine: Mecmeu'l-Melik Fahd, 1995), 30/238, 288; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, 4/27.

²⁵ Şîrâzî, *Mühezzeb*, 2/263; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/15; Râfiî, *el-Azîz*, 6/162; İbn Teymiyye, *Mecmûu'l-fetâvâ*, 30/238, 288-289; Müneccid, Muhammed Salih, *el-Fıkh ve'l-i'tibâr fi fâciati's-seyli'l-cerâr*, (Cidde: y.y., 2010), 62.

olarak ödemelidir. Çünkü ekin değil de tarla kiralandığı için telef olan, ma'kûdun aleyhin bizzat kendisi değildir. Dolayısıyla geriye kalan müddet içerisinde yeniden ekip biçebilme imkânı vardır. Fakat doğal âfetler, kiralanın şeyin aynına zarar verir ve bu yüzden kiraya verilen şeyin aynı telef olursa, kira akdi infisâh eder. Bu nedenle menfaatin, doğal bir âfet neticesinde ortadan kalkması; ücretin tamamen veya kısmen eksik ödenmesini gerektirir.²⁶

2.3. Müzâraa Akdi

Müzâraa akdinde tarla-emek ortaklığı söz konusudur. Bu akit türünde âmil / müzâri', tarlayı ekip biçecek kişiyi ifade eder.²⁷ Cumhur arazilerin ziraat yapmak amacıyla kiralanmasını caiz görürken, mutlak olarak böyle bir akdi caiz görmeyenler,²⁸ naklî delillerin²⁹ yanı sıra "ekinlerin doğal âfetlere uğrama riski bulunduğu ve netice itibariyle çiftçinin zarar görebileceği" şeklinde aklî bir delil de ileri sürmüşlerdir.³⁰ Müzâraa akdinde ürünlerin doğal âfetler sebebiyle tamamen yok olması, akdin infisâhına sebep olur.³¹ Hanefîlere göre ani gelişen, beklenmeyen özürler sebebiyle de müzâraa akdi feshedilebilir. Hal böyleyken akdin bağlayıcı olduğu hususunda ısrarcı olmak, kişileri akdin gereği olmayan bazı zararlara sokacaktır.³²

2.4. Müsâkât Akdi

Müsâkât, bir şahsa ait olan bahçe / ağaçların bakımının bir başkası tarafından yapılması ve elde edilecek mahsulün taraflar

²⁶ bk. Buhûti, *Keşşâfü'l-knâ'*, 4/28; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 4/196; Zeylaî, *Tebyîn*, 3/275; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/14; İbn Kudâme, *Muğnî*, 5/336, 361; Bû Lihye, *Nazariyyetü'z-zurûfi't-târie*, 23.

²⁷ Orhan Çeker, *Fıkıh Dersleri-1*, 7. Basım, (Konya: Ensar Yayınları 2014, 208.

²⁸ Ebû Hanîfe ve İmam Züfer gibi. bk. Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/185; Hüseyin Kayapınar, "Müzâraa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları 2006), 32/234.

²⁹ Bazı rivayetlerde arazi sahibinin bizzat kendi arazisini ekmesi gerektiği, ekmemesi durumunda ise arazisini Müslüman kardeşine ekip biçmesi için karşılıksız vermesi emredilmektedir. bk. Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l-Buhârî*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Hars ve'l-Müzâraa", 18; Müslim, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc, *Sahîhu Müslim*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Büyü", 114; Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as, *Sünenü Ebî Dâvud*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Büyü", 30, 31.

³⁰ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 7/5024-5025.

³¹ Kayapınar, "Müzâraa", 32/236.

³² Serahsî, *Mebûsât*, 23/44; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 4/197.

arısında paylaşılması şeklinde tanzim edilen sözleşmeyi ifade eder.³³ Hanbelîler hariç Cumhur bunu, lazım (bağlayıcı) bir akit olarak kabul etmiştir.³⁴

Genel olarak İslâm hukukçuları müsâkât akdinde doğal âfetler sebebiyle toprağın hiç mahsul vermemesi veya mahsulün tamamen yok olması durumunda sözleşmenin infisâh etmeyeceği kanaatindedirler. Böyle bir durumda arazi sahibinin yanı sıra bakım işlerini üstlenen ziraatçı de bir şey elde etmeyecektir. Hiç ürün elde edilmediği için akdin tarafları bunun neticesine katlanmak durumundadır.³⁵

2.5. Mudârabe Akdi

Emek-sermaye ortaklığı diye ifade edilen bu akit türünde elde edilecek kâr, taraflar arasında paylaşılır.³⁶ Sermaye, işletmecinin (mudârib) elinde emanet hükümlerine tabidir. Dolayısıyla işletmecinin kusur ve ihmali yoksa, örneğin doğal âfetlerden dolayı sermaye telef / zarar oluşursa, bu zarara sermaye sahibi katlanır, işletmecinin bu zararı tazmin mükellefiyeti yoktur.³⁷

İşletmeci sermaye işletip tasarrufta bulunduktan sonra söz konusu mal; doğal âfetlerden (mücbir sebeplerden) ötürü kaybolur

³³ Ali Himmet Berki, *Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye*, (Ankara: Güzel İstanbul Matbaası, 1959), md. 1441; Hamdi Döndüren, "Müsâkât", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/70; Çeker, *Fıkıh Dersleri-1*, 210.

³⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/31; Nevevî, *Ravza*, 5/160; Karâfi, Ebü'l-Abbâs Şehabeddin Ahmed b. İdris b. Abdürrahman, *ez-Zahîre, thk. Muhammed Haccî, Saîd A'rab ve Muhammed Bû Hubze*, (Beyrut: Dârü'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1994), 6/114; Useymîn, *Şerhu'l-Mumti'*, 453; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 6/4716.

³⁵ bk. İbn Hacer el-Heytemî, Ahmed b. Muhammed b. Ali, *Tuhfetu'l-Muhtâc fi Şerhi'l-Minhâc*, (b.y.: el-Mektebetu't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1983), 6/118; Remlî, Şemsüddin Muhammed b. Ebi'l-Abbâs Ahmed b. Hamza, *Nihâyetü'l-muhtâc ila şerhi'l-Minhâc*, (Beyrut: Dârü'l-Fıkr, 1984), 5/255, 258; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kinâ'*, 3/537-539; Sâvî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Halvetî, *Bulğatu's-sâlik li akrabi'l-mesâlik*, (b.y.: Dârü'l-Meârif, ts.), 3/714; İbn Hümâm, Kemaleddin Muhammed b. Abdülvahid, *Fethu'l-kadîr*, (b.y.: Dârü'l-Fıkr, ts.), 9/480; Döndüren, "Müsâkât", 32/71.

³⁶ Serahsî, *Mebûsât*, 22/18; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 3/397-398.

³⁷ Bk. İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/238; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/3961; Murtaza Köse, "Ticaret Hukuku Tarihi Açısından Mudârabe ve Commenda Ortaklıklarının Etkileşimi Hakkında Bir Deneme", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 17, Erzurum 2002, 170; Münecid, *el-Fıkh ve'l-i'tibâr fi faciati's-seyli'l-cerâr*, 69.

ve zarar görürse, bu zarar önce kârdan karşılanır; kârın yetersiz gelmesi halinde ise sermaye sahibi anaparası ile işletmeci ise emeği ile bu zarara katılır. Sermaye tamamen yok olursa, akit infisâh eder.³⁸

2.6. Kefâlet Akdi

Fıkıh kaynaklarında doğal âfetler, madmûn (tazmini gerekli olan) şeylerin aynına kefil olma hususunda mevzu bahis edilmiştir. Bu durumlarda teslimine kefil olunan malların doğal âfetlerden dolayı yok olması durumunda bunda kusur ve ihmali söz konusu olmadığı için kefilin tazmin sorumluluğu yoktur. Aksi takdirde kefil, meydana gelen zararı tazmin etmelidir.³⁹

2.7. Rehin Akdi

Hanefîlere göre mürtehinin (rehin alanın) elindeki mal, doğal âfetlerden dolayı telef olursa, alacağına karşılık gelen kısmına kendisi katlanır. Borcundan arta kalan kısım kendi dahlinin olmadığı bir sebepten dolayı yok olduğu için merhûn (rehin bırakılan mal), elinde emanet hükümlerine tabidir, yani tazmin etmez. Şayet helâk olan merhûn, mürtehinin alacağından daha az bir miktara karşılık geliyorsa, yine zarara mürtehin katlanır, fakat geriye kalan kısmı râhinden (rehin bırakandan) ister.⁴⁰ Hanefîlerin dışındaki hukukçulara göre⁴¹ ise mal, mürtehinin elinde emanet olup doğal âfetlerin sebep olduğu telefte kendi kusur ve ihmali bulunmadığı için bu zarara râhin katlanır, yani borçtan bir şey düşürülmez.⁴² Mâlikî mezhebinde ise altın, silah ve elbise gibi

³⁸ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 5/3961; Cengiz Kallek, "Mudârabe", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/362.

³⁹ bk. Useymîn, Muhammed b. Salih b. Muhammed, *eş-Şerhu'l-mumtî ala zâdî'l-müstaknî*, (b.y.: Dâr-u İbni'l-Cevzî, 1428),9/209; *Mecelle*, md. 631.

⁴⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 21/65, 164; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/161, 169-170; Zeylaî, Fahreddin Osman b. Ali, *Tebyînü'l-hakâik şerh-u Kenzi'd-Dekâik*, thk. Ahmed İzzu İnâye, (Kâhire: Matbaatü'l-Kübra el-Emîriyye, 1893), 6/63-64; Mevsilî, Ebû'l-Fazl Meccüddin Abdullah b. Mahmud, *el-İhtiyar li-ta'lîlî'l-Muhtâr*, thk. Şeyh Mahmud Ebû Dakika, (Kâhire: Tab'atü'l-Halebî, 1937), 2/70.

⁴¹ Şîrâzî, *Mühezzeb*, 1/105; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/60; Şîrbînî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed el-Hatib, *Muğni'l-muhtâc ila ma'rifeti meâni elfâzî'l-Minhâc*, (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994), 3/55; Ayrıca bk. Recep Özdemir, *İslam Teminat Hukuku Aynı Teminat* (İstanbul: Hiperyayın, 2017), 156.

⁴² Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 6/4301-4302.

saklanabilen malların uğrayacağı zarara mürtehin katlanırken hayvan ve arazi gibi saklanamayan malların helâkinde ise zarara râhin katlanır.⁴³

2.8. Vedîa Akdi

Emanet bırakılan mal, müstevdâ'ın (emanet bırakılan kişinin) elinde emanet hükümlerine tabidir. Müstevdâ' bu emaneti usulüne göre (örf ve âdete göre nasıl korunuyorsa o şekilde) muhafaza etmişse meydana gelecek doğal âfetlerden dolayı malın yok olması halinde müstevdâ'ın tazmin etmesi istenemez. Zarara tamamen müstevdî' / mûdi' (emanet bırakan) katlanır. Kısacası doğal âfetler, vedîa akdinde de müstevdâ'ın tazmin sorumluluğunu kaldıran bir sebep olarak kabul edilmiştir.⁴⁴ Fakat emanet bırakan bıraktığı emaneti ister, müstevdâ' haklı gerekçesi olmadan teslimi geciktirir ve o mal doğal âfetlerden dolayı yok olursa müstevdâ' zarardan sorumlu tutulur.⁴⁵

2.9. Âriyet Akdi

Âriyet hususunda fıkıhçılar arasında görüş ayrılığı söz konusudur. Şöyle ki Hanefilere göre, ödünç verilen mal doğal âfetlerden dolayı zarar görürse, müsteîr (ödünç verilen kişi) bundan sorumlu değildir.⁴⁶ Hanbelî ve Şâfililere göre ise bu zararı müsteîr tazmin etmelidir.⁴⁷ Mâlikî mezhebi ise malın kapalı alanda

⁴³ bk. Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, 4/152; İbn Rüşd, *el-Beyân*, 11/240; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/59; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 6/4269, 4302; Metîrât, Âdil Mübârek, *Ahkâmu'l-cevâihfi'l-fikhi'l-İslâmî ve sılatuha bi nazariyyeteyi'z-zarura ve'z-zurûfi't-târie*, (Kâhire: Câmîatü'l-Kâhire Külliyetü'l-Ulûm, Doktora Tezi, 2001), 240.

⁴⁴ Desûkî, Ebû Muhammed b. Ahmed b. Arafe, *Hâşiyetü'd-Desûkî ale's-Şerhi'l-Kebîr*, (b.y.: Dârü'l-Fikr, ts.),3/421; *Mecelle*, md. 777, 784; Mustafa Yıldırım, *İslâm Borçlar Hukukunda Vedîa*, (İzmir: y.y., 2005), 61.

⁴⁵ Merğînânî, Ebû'l-Hasan Burhaneddin Ali b. Ebî Bekr, *el-Hidâye fi şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, thk. Tallâl Yûsuf, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 3/213; İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn, *el-Muğni*, (Kâhire: Mektebetü'l-Kâhire, 1968), 6/444-445; Zeylaî, *Tebyîn*, 5/77; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/142; Nuri Kahveci, "İslâm Borçlar Hukuku Açısından Kusursuz İmkânsızlık Hali'nin Edimin İfasına Etkisi", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 11/3, (2011), 127.

⁴⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/217; Zeylaî, *Tebyîn*, 5/85.

⁴⁷ Vizâratü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, *el-Mevsûatu'l-fikhiyye el-Kuveytiyye*, (Kuveyt: Dârü's-Selâsil, Kuveyt, 1404), 5/189; Müneccid, *el-Fikh ve'l-i'tibâr fi faciati's-seyli'l-cerâr*, 68.

korunup korunmaması açısından iki türlü sorumluluktan bahsetmiştir. Şayet ziynet eşyaları, elbise ve silah gibi kapalı yerlerde saklanabilen mallar zarar görmüşse bu zararı farazi bir kusuru olduğu için müsteîr tazmin etmelidir. Aksi ispatlandığında sorumluluğu olmayacaktır. Yok, eğer kapalı yerlerde saklanılıp koruma altına alınamayan mallarda ise müsteîr sorumlu tutulamaz.⁴⁸

2.10. Sarf Akdi

Mecelle'de "nakdi nakde bey' etme, akçe bozma"⁴⁹ şeklinde tarif edilen sarf akdi hususunda kısaca şunu söylemek mümkündür: Doğal âfetler, kabzdan önce sarfın konularından birini yok ederse akit batıl olur.⁵⁰ Kabzdan sonra bedeller tarafların mülkiyetine geçtiği için doğal âfetler neticesinde oluşacak hasara bedel sahipleri katlanır.

2.11. Selem Akdi

Doğal âfetler henüz akit kurulmadan önce selem akdini etkileyebilmektedir. Şöyle ki müslemun fih (seleme konu olan mal) bir köyün veya bir arazinin buğdayı gibi malum bir yere ait ise ve doğal âfetlerden dolayı ortadan kalkma ihtimali varsa, teslim edilebilme imkânı (makdûru't-teslim) ortadan kalkacağı için, selem akdinin bu tür durumlarda caiz olmaz. Çünkü akdin sıhhatine mani olacak bir garar söz konusudur. Ne var ki Irak veya Horasan buğdayı gibi bir bölgenin buğdayı söz konusu olur ve pazarda bulunmama ihtimali de yoksa selem yapılabilir.⁵¹ Belirli bir tarlanın ürünü gibi ifa konusunu aşırı derecede daraltacak şartlar, doğal âfet gibi sebeplerden dolayı ifa imkânsızlığına sebebiyet vereceği için selemde muteber görülmemiştir.⁵²

⁴⁸ bk. Beşir Gözübenli, "Âriyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/380.

⁴⁹ *Mecelle*, md. 121.

⁵⁰ İliş, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *Minehu'l-celîl şerh-u Muhtasarı Halîl*, (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1989), 4/494; Arif Atalay, *İslâm Hukukunda Kabz*, (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, 2012), 102.

⁵¹ Serahsî, *Mebûsât*, 12/175; Merğînânî, *Hidâye*, 3/72; İbn Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 7/88; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 4/367.

⁵² bk. Şeybânî, *el-Asl*, 2/371, 404; Haraşî, Ebû Abillâh Muhammed b. Abdullah, *şerh-u muhtasar-ı Halîl*, (Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.), 5/219-221; Bilal Aybakan,

2.12. İstisnâ' Akdi

İstisnâ' akdi "bir kişinin ücret karşılığında nitelikleri önceden belirlenmiş bir eseri imal etmesi için yapılan sözleşme"yi ifade etmektedir.⁵³ Mecelle istisnâ' akdini şöyle tarif etmiştir: "Bir şeyi yapmak üzere ehl-i san'at ile akd-i mukâvele etmek"⁵⁴ Klasik fıkıh kaynaklarında bu akit için elbise, çömlek, ayakkabı ve tuğla gibi basit eşyaların yapımı söz konusu edilmişken günümüzde istisnâ' akitlerine konu olan iş; hacim ve mahiyeti itibariyle epey büyümüş ve neredeyse her tür taahhüt işi bu akdin kapsamına girmiştir. Haliyle klasik kaynaklarımızda yer alan bu akit, mevcut gelişmeler çerçevesinde günümüzde yeniden yorumlanmış, bağlayıcı olmayışı şeklindeki görüşün yeniden gözden geçirilmesi gündeme gelmiştir.⁵⁵ Müzakereler neticesinde İslâm Fıkıh Akademisi bazı kararlar almıştır. Mesela rükün ve şartlarına riayet edilmesi kaydıyla bu akdin bağlayıcı olacağı, ... doğal âfet gibi amillerin de yer aldığı mücbir sebep halleri müstesna, cezaî şartları da barındırabileceği karara bağlanmıştır. Ayrıca sözleşmenin taraflarının hak ve hukukunu muhafaza edecek bir tarzda cezaî şart uygulaması dahi mümkün görülmüştür. Bunun yanı sıra, üretilecek eserin hammaddesinin tedarikine mâni olacak veya telef olmasına sebep olabilecek doğal âfetlerde ve ödemeyi engelleyici durumlarda sipariş verenin bekleme veya akdi feshetme hakkının olacağı kabul edilmektedir.⁵⁶

Klasik dönem İslâm Hukuku kaynaklarında ihracat, ithalat ve taahhüt gibi bazı yeni sözleşme türleri ve bu sözleşmelerin doğal âfet hallerinde nasıl sonuçlanacağı hususunda net bilgiler yer almamakla birlikte kıyasa müsait ön bilgiler mevcuttur.

"Selem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009),36/404.

⁵³ Hamza Aktan, "İstisnâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/393.

⁵⁴ Mecelle, md. 124. Daha fazla bilgi için bk. Mahsum Aslan, *Mecelle'nin Küllî Kaideleri ve Fıkıhtaki Örnekleri*, (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2023), 49, 64.

⁵⁵ Detaylı bilgi için bk. Kıyık, *İslâm Borçlar Hukukunda Doğal Âfetlerin Akitlere Etkisi*, 257-258.

⁵⁶ Hamza Aktan, *İslâm Borçlar Hukukunda Selem ve İstisnâ' Akitleri*, (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi 1976), 168-169; Ali Muhyiddin el-Karadâğî, "İstisnâ", *Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhi'l-İslâmî*, (Cidde: y.y., 1992), 7/2, 323, 376; Aktan, "İstisnâ", 23/395-396.

Günümüzde İslâm Konferansı Teşkilatına bağlı İslâm Fıkıh Akademisi gibi bazı platformlar mezkûr bilgilerden hareketle yeni kararlar almak durumunda kalmıştır. Söz konusu teşkilat şu soruya cevap aramıştır: Doğal âfetler sebebiyle taahhüt edilen şeylerin büyük ifa güçlüklerine sebep olması durumunda önceki sözleşmeye bağlı mı kalınmalı, yoksa adil ve müsamahakâr bir yol mu izlenmeli? İslâm Konferansı Teşkilatına bağlı İslâm Fıkıh Akademisi netice itibariyle akdin ta'dili (yeni şartlara uyarlanabilmesi), gerekirse zararın taraflar arasında dağıtılması veya akdin feshedilmesinin imkânından bahsetmiştir.⁵⁷ Bu husus ifa imkânsızlığı değil de ifa güçlüğü kapsamına girdiği için burada detaylandırılmayacaktır.

Sonuç

Fıkıh kaynaklarında doğal âfetler, özellikle borçlar hukukunun konusu olan akitler işlenirken ele alınmıştır. Bu kaynaklarda her ne kadar muhtelif lafızlar kullanmak suretiyle doğal âfetlerin akitler üzerindeki etkileri üzerinde durulmuşsa da netice itibariyle doğal âfetlerin aslında tarafların müdahalesinden bağımsız, karşı konulamayan ve öngörülemeyen olaylar olduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla sözleşme yapılıp henüz tamamlanmadan önce doğal âfetler sebebiyle akdin konusu telef olduğunda, normal seyrini takip eden akitlerde olduğu gibi hasar sorumluluğu karşı tarafa intikal etmez. Zira ortada tarafların müdahalesinden bağımsız ve karşı konulamayan bir hadise akdi etkilemiştir. Hal böyleyken akdin İslâm'ın öngördüğü şekilde kurulduğu öne sürülerek oluşacak hasar sorumluluğunun otomatikman karşı tarafa intikal edeceği söylenemez. Ki fıkıh kaynaklarımızda sözleşmeden önce veya sonra meydana gelen doğal âfetlerin akitleri etkileme düzeyleri ve tarafların sorumluluk seviyeleri akitlerin türleri de dikkate alınmak suretiyle hassas bir şekilde izah edilmiştir.

Genel olarak doğal âfetlerin satım ve icâre akdi dışındaki muhtelif akit türleri üzerindeki neticelerine bakıldığında yine kişinin elinde bulundurduğu mala gelen zararda teaddî ve taksîrinin bulunup bulunmadığı ehemmiyet arz eder ki bu açıdan

⁵⁷ *Mecelletü Mecma'î'l-Fıkhî'l-İslâmî*, 9/2, 478-479; *Mecelletu'l-Buhûsi'l-İslâmiyye*, 95/32, 322-326.

doğal âfetler borçlu tarafın kusur ve ihmalinin olmadığı en açık göstergelerindendir. Satım ve icâre akdi dışındaki diğer akit türlerinde de muhtelif görüşlerin varlığı ile birlikte genel olarak doğal âfetlerin borçluyu tazmin sorumluluğundan kurtarmaktadır.

Genellikle doğal âfetlerin sebep olduğu kusursuz imkânsızlık durumlarında satım ve kira akdi gibi iki taraf için de bağlayıcı olan sözleşmelerde hasar sorumluluğunu satıcı veya kiralayan (kiraya veren) üstlenirken, tek taraf için bağlayıcı olan sözleşmelerde mal sahibi üstlenmektedir.

Finansman / Funding:

This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Çıkar Çatışması / Conflicts of Interest:

The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Altuntaş, Halil – Şahin, Muzaffer, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, 12. Basım, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- Aktan, Hamza. "İstisnâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23: 393-396. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Aktan, Hamza. *İslâm Borçlar Hukukunda Selem ve İstisnâ' Akitleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi, Erzurum 1976.
- Ali Haydar, Hâce Emin Efendi. *Dürerü'l-hükkâm fî şerhi Mecelleti'l-Ahkâm*. b.y.: Dârü'l-Cil, 1991.
- Aslan, Mahsum. *Mecelle'nin Küllî Kaideleri ve Fıkıhtaki Örnekleri*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2023.
- Atalay, Arif. *İslâm Hukukunda Kabz*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, 2012.
- Aybakan, Bilal. "Selem". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 36: 404. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Bâcî, Ebû'l-Velîd Süleyman b. Halef. *el-Muntekâ şerhu'l-Muvatta*. b.y.: Matbaatu's-Saâde, 1332.
- Bardakoğlu, Ali. "Câiha". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 7:26-27, İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Berki, Ali Himmet, *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*, Ankara: Güzel İstanbul Matbaası, 1959.
- Bû Lihye Cemîle. *Nazariyyetü'z-zurûfi't-târiefi'l-kânûni'l-medenî el-Cezâiri*. Dirâse Mukârane, Yüksek Lisans Tezi, Câmîatu'l-Cezâyir Ma'hedu'l-Hukuk ve'l-Ulûmi'l-İdâriyye, 1983.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Buhûtî, Mansur b. Yunus b. Salâhaddin İbn Hasen b. İdris. *Keşşâfü'l-kinâ' an metni'l-İknâ'*. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1982.
- Çeker, Orhan. *Fıkıh Dersleri-1*, 7. Basım, Konya: Ensar Yayınları, 2014.
- Desûkî, Ebû Muhammed b. Ahmed b. Arafê. *Hâşiyetü'd-Desûkî ale's-Şerhi'l-Kebîr*. 4 Cilt, b.y.: Dârü'l-Fikr, ts.
- Ebû Abbâh, Muhammed b. Abdülaziz. "et-Ta'vîd ani'd-darar fi fihki'l-İslâmî ve alâkatuhu bi ta'vîzi edrârî'l-kevârisi't-tabîiyye fi'n-nizâmi's-suûdî". Riyad: *Nâyif el-Arabîyye Üniversitesi*, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as. *Sünenü Ebî Dâvud*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. 5. Basım, İstanbul: Ensar Yayınları, 2015.
- Ezherî, Muhammed b. Ahmed b. el-Ezherî el-Herevî. *Tehzîbu'l-luğa*. thk. Muhammed İvaz Mur'ib, 8 Cilt. Beyrut: Dâru lhyâ't-Türâsi'l-Arabî, 2001.
- Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Ali. *el-Misbâhu'l-münîr fî ğaribi's-şerhi'l-Kebîr*. 2 Cilt, Beyrut: Mektebetü'l-İlmiyye, ts.
- Gözübenli, Beşir. "Âriyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 3:379-380, İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Haraşî, Ebû Abillâh Muhammed b. Abdullah. *Şerh-u muhtasar-ı Halîl*. 8 Cilt, Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.
- Heyet, (İbrahim Mustafa-Ahmed ez-Ziyat - Hamid Abdulkadir - Muhammed en-Neccâr). *el-Mu'cemu'l-vasîf*, b.y.: Dâru'd-Da've, ts.
- Heyet. *Mecelletu'l-Buhûsi'l-İslâmiyye*, 95/32.
- Heyet. *Mecelletü Mecma'i'l-Fikhi'l-İslâmî*, 9/2.

- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdulaziz. *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*. Beyrut: Dârü'l-Fıkr, 1992.
- İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyin Ahmed b. Zekerıyya el-Kazvini. *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*. thk. A. Muhammed Harun, b.y.: Dârü'l-Fıkr, 1979.
- İbn Hacer el-Heytemî, Ahmed b. Muhammed b. Ali. *Tuhfetu'l-muhtâc fi şerhi'l-Minhâc*. 9 Cilt, b.y.: el-Mektebetu't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1983.
- İbn Hümâm, Kemaleddin Muhammed b. Abdülvahid. *Fethu'l-kadîr*. 10 Cilt, b.y.: Dârü'l-Fıkr, ts.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn. *el-Muğnî*. 10 Cilt. b.y.: Mektebetü'l-Kâhire, 1968.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemaluddîn el-Ensârî, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut: Dâru Sâdır, 1994.
- İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. Kâhire: Dârü'l-Hadîs, 2004.
- İbn Teymiyye, Takiyyüddin Ebu'l-Abbas. *Mecmû'l-fetâvâ*. thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım, Medine: Mecmeu'l-Melik Fahd, 1995.
- İlîş, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *Minehu'l-celîl şerh-u muhtasarı Halîl*. 9 Cilt, Beyrut: Dârü'l-Fıkr, 1989.
- Kabbânî, Muhammed Reşid, "Nazariyyetu'z-zurûfi't-târie fi'l-fikhi'l-İslâmî ve'l-kânûni'l-vad'î", *Mecelletü Mecma'î'l-Fikhi'l-İslâmî*, Cidde, 2/2.
- Kahveci, Nuri. "İslâm Borçlar Hukuku Açısından Kusursuz İmkânsızlık Hali'nin Edimin İfasına Etkisi", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 11/3, (2011), 127.
- Kallek, Cengiz. "Mudâربة", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları, 2005, 30:358-362.
- Karadâğî, Ali Muhyiddin. "İstisnâ", *Mecelletü Mecma'î'l-Fikhi'l-İslâmî*, Cidde 1992, 7/2.
- Karâfî, Ebû'l-Abbâs Şehabeddin Ahmed b. İdris b. Abdürrahman. *ez-Zahîre*. thk. Muhammed Haccî, Saîd A'rab ve Muhammed Bû Hubze, 14 Cilt, Beyrut: Dârü'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1994.
- Kâsânî, Alâeddün Ebî Bekir b. Mesud b. Ahmed. *Bedâiu's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.
- Kayapınar, Hüseyin. "Müzâraa", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları, 2006, 32:234-236.
- Kıyık, Mustafa Harun. *İslâm Borçlar Hukukunda Doğal Âfetlerin Akitlere Etkisi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Köse, Murtaza, "Ticaret Hukuku Tarihi Açısından Mudâربة ve Commenda Ortaklıklarının Etkileşimi Hakkında Bir Deneme", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 17, (151-177), Erzurum 2002.
- Lokman, Vahy Faruk. *ez-Zurûfu'l-istisnâiyye elleti tatrau ale'l-akd ba'de ibrâmih*. Amman: Dirâse Mukârane, 1992.
- Mâverdi, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib. *el-Hâvi'l-kebîr fi fikhi mezhebi'l-İmâmi's-Şâfi'*. 19 Cilt, thk. Ali Muhammed Muavviz-Adil Ahmed Abdulmevcüd, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- Merğînânî, Ebû'l-Hasan Burhaneddin Ali b. Ebî Bekr. *el-Hidâye fi şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*. thk. Tallâl Yûsuf, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Metîrât, Âdil Mübârek. *Ahkâmu'l-cevâihfi'l-fikhi'l-İslâmî ve Silatuha bi nazariyyeteyi'z-zarua ve'z-zurûfi't-târie*. Kâhire: Câmîatü'l-Kâhire Külliyetü'l-Ulûm, Doktora Tezi, 2001, 240.
- Mevsilî, Ebû'l-Fazl Mecdüddin Abdullah b. Mahmud. *el-İhtiyar li-ta'li'l-Muhtâr*. thk. Şeyh Mahmud Ebû Dakika, Kâhire: Tab'atü'l-Halebî, 1937.

- Mevvâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf b. Ebi'l-Kasım. *et-Tâc ve'l-iklâl li muhtasari Halîl*, b.y.: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994.
- Müneccid, Muhammed Salih. *el-Fıkhve'l-i'tibâr fi fâciati's-seyli'l-cerâr*. Cidde: y.y., 2010.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc. *Sahîhu Müslim*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Nevevî, Ebû Zekerıyya Muhyiddin Yahya b. Şeref, *Ravzâtü't-tâlibîn ve umdetü'l-müftîn*, thk. Züheyr eş-Şâvîş, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut 1991.
- Özdemir, Recep. "İslâm Hukûkunda Ticâret ve Borç İlişkilerinin Genel Yapısı". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2015, 15/1, (243-273).
- Özdemir, Recep. *İslam Teminat Hukuku Aynı Teminat*. İstanbul: Hiperyayın, 2017.
- Râfîf, Abdulkerim b. Muhammed Ebu'l-Kâsım. *el-Azîz şerhu'l-Vecîz*. thk. Ali Muhammed İvez, Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Beyrut: Dârü'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1997.
- Remlî, Şemsüddin Muhammed b. Ebi'l-Abbas Ahmed b. Hamza. Nihâyetü'l-muhtâc ila şerhi'l-Minhâc. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fıkr, 1984.
- Sahnûn, Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd. *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*. Beyrut: Dârü'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1994.
- Sâvî, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed el-Halvetî. Bulğatu's-sâlik li akrabi'l-mesâlik. 4 Cilt. b.y.: Dârü'l-Meârif, ts.
- Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed. *el-Mebsût*. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1993.
- Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasan, *el-Hüccce ala ehli'l-Medîne*, thk. Mehdi Hasan el-Keylânî el-Kâdirî, 4 Cilt, 3. Basım, Beyrut: Âlemu'l-Kutub, 1403.
- Şîrâzî, Ebû İshak İbrâhim b. Ali b. Yûsuf. *el-Mühezzeb fi fıkhil-İmâmi's-Şâfî*. 3 Cilt, b.y.: Dârü'l-Kütubi'l-İlmiyye, ts.
- Şîrbînî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed el-Hatib. *Muğni'l-muhtâc ila ma'rifeti meâni elfâzi'l-Minhâc*. Beyrut: Dârü'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1994.
- Useymin, Muhammed b. Salih b. Muhammed. *eş-Şerhu'l-mumti' ala zâdi'l-Müstakni'*. 15 Cilt, b.y.: Dâru İbni'l-Cevzî, 1428.
- Vizâratü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye. *el-Mevsûatu'l-fikhiyye el-Kuveytiyye*. 55 Cilt, 1-23 arası ciltler: 2. Basım, Kuveyt: Dârü's-Selâsil, 1404-1427.
- Yıldırım, Mustafa. *İslâm Borçlar Hukukunda Vedâ*. İzmir: y.y., 2005.
- Zeylaî, Fahreddin Osman b. Ali. *Tebyînü'l-hakâik şerh-u Kenzi'd-dekâik*. thk. Ahmed İzzu İnâye, Kâhire: Matbaatü'l-Kübra el-Emîriyye, 1893.
- Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa. *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*. Dımaşk: Dârü'l-Fıkr, ts.
- Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa. *Nazarıyyetu'z-zarûrati's-ser'iyye*. Mukârane mee'l-kânûni'l-vad'î, Beyrut: y.y., 1985.

